

mî, Tahrân 1365 hş., s. 282-283; İsmâil Aka, *Mîrza Şahrûh ve Zamanı (1405-1447)*, Ankara 1994, s. XVII; F. Tauer, "Tîmurlular Devrinde Tarihçilik" (trc. Ahmet Ateş), *TTK Belleten*, XXIX/113 (1965), s. 59-61; Tahsin Yazıcı, "Şeref-ed-Dîn", *İA*, XI, 427; C. E. Bosworth, "Sharaf al-Din 'Alî Yazdî", *El²* (İng.), IX, 315.

KAAN DİLEK

ŞEREFEDDİN el-ÂMİLÎ

(شرف الدين العاملي)

Şerefüddîn Abdülhüseyn
b. es-Seyyid Yûsuf b. el-Cevâd Âlû
Şerefiddîn el-Müsevî el-Âmilî
(1873-1957)

Lübnan'ın Şîi müctehidlerinden
ve modern dönem
Şîi uyanış hareketini başlatan
önemli şahsiyetlerinden biri.

Babası Yûsuf b. Cevâd'ın ilim öğrenmek amacıyla gittiği Bağdat'ın Kâzîmiye semtinde doğdu. Ailesi Güney Lübnan'da bulunan Sûr şehrinin Cebelûâmil bölgesindeki Şühür köyünden olup annesi Zehrâ Hanım'dır. Şeceresinin Mûsâ el-Kâzım'ın oğlu İbrâhîm el-Murtazâ'ya ulaştığı belirtilmektedir. Sekiz yıl kadar Kâzîmiye'de kalan ailesi daha sonra Cebelûâmil'e döndü. Şerefeddin ilk bilgileri burada babasından aldı, çevresindeki âlimlerden faydalanarak kendini yetiştirmeye çalıştı. 1892'de tahsil için Irak'a gitti. Bir yıl kadar Sâmer râ'da kalarak Necef'e geçti. Necef'te bulunduğu on iki yıl içinde Hasan b. Ali el-Kerbelaî, Seyyid Muhammed Sâdık el-İsfahânî, Ali b. Bâkır el-Cevâhîrî, Muhammed Tâhâ Necef, Âgâ Rızâ el-Hemedânî, Muhammed Kâzîm el-Horasânî, Şeyhüşşerîa el-İsfahânî ve Abdullah el-Mâzen-derânî gibi hocaların derslerine devam edip öğrenimini tamamladı. Mayıs 1904'te mutlak müctehid (âyetullah) sıfatıyla memleketine döndü. Yaklaşık üç yıl kaldığı köyünden ayrılarak Sûr şehrinde yerleşti. Çeşitli vesilelerle yaptığı seyahatler dışında hayatını burada geçirdi. Batı Afrika'da yerleşmiş olan Lübnanlılar'la irtibat kurup onların desteklerini alan Şerefeddin imar faaliyetleri, mevcut mescid, medrese ve hüseyîniyye*lerin geliştirilmesi, yenilerinin yapılması, cuma mescidi inşası, kız öğrenciler için mektep ve yetimhaneler açılması, fakir çiftçilerin haklarının korunması gibi alanlarda önemli çabalar sarfetti (*el-Mürâca'ât*, Murtazâ Âlû Yâsîn'in takdimi, s. 13-16). 1911'de Kahire'ye gidip Ezher Şeyhi Selîm el-Bişrî el-Mâlikî'nin derslerini takip etti ve onunla bilhassa imâmet konusunda tartışmalarda bulundu. Bu tar-

tışmalar daha sonra yayımlanan *el-Mürâca'ât* adlı eserinde yer almıştır. Mısır'da bulunduğu dönemde Muhammed Abdülhay el-Kettânî, Muhammed Bahîr ve Muhammed es-Semlûti gibi âlimlerle kelâm, usul ve fıkıhla ilgili konularda tartışmalar yaptığı belirtilmektedir.

I. Dünya Savaşı'nda Lübnan halkının bağımsız bir devlet kurması yolunda halka rehberlik etti, savaşın sonuna kadar bu çabalarını sürdürdü. 1918 yılında Lübnan'ın Fransız himayesine girmesi üzerine Nisan 1920'de Vâdihuceyr'de manda idaresine karşı düzenlenen mitingde halkı işgalcilerle karşı uyaran bir konuşma yaptı, Fransızlar'la cihad etmenin gerekliliğine dair fetva yayımladı. Fransızlar'ın kendisine bir suikast hazırladıklarını haber alınca ailesiyle birlikte Şam'a kaçtı. Fransızlar evini, henüz neşremediği eseriyle birlikte bütün kütüphanesini yaktı ve kendisinin müebbeden sürgün edildiğini ilân etti. Fransızlar'ın 25 Haziran 1920'de Suriye'yi ele geçirmesiyle Şerefeddin Şam'dan ayrılarak Araplar'ın hâkimiyetindeki Filistin'e geçti. Burada bir süre kalıp ailesini memleketine gönderdikten sonra kendisi Mısır'a gitti. Mısır'da kaldığı birkaç ay içinde Mısır'ın ilim ve fikir adamlarıyla irtibat kurdu; onlarla İslâm toplumunun problemleri, özellikle Sünnî-Şîi ayrımı yapmaksızın düşmana karşı birlik ve beraberlik içinde bulunulması konusunda fikir alışverişinde bulundu. 26 Haziran 1921 tarihinde Sûr'a dönen Şerefeddin üç yıl süreyle Fransız işgal kuvvetlerine karşı yapılan mücadelelere katıldı. Bu mücadele Lübnan'ın 1945'te bağımsızlığını kazanmasına kadar devam etti. Bunun yanın-da araştırma ve eser telifinden geri kalmadı. Onun amacı çeşitli müesseseler kurmak suretiyle ilim ve inançla donanmış, zamanın gereklerini bilen nesiller yetiştirmekti. Hayatının son dönemlerinde akrabası Seyyid Mûsâ es-Sadr'ın Sûr ve çevresindeki yerleşim birimlerinde Şîi toplumunun lideri olması için çaba sarfettiği belirtilmektedir. Şerefeddin 30 Aralık 1957 tarihinde Sûr'da vefat etti. Cenazesi Bağdat'a, oradan Necef'e götürülerek Hz. Ali'nin mezarının yakınında defnedildi. Şerefeddin el-Âmilî özellikle mezhep ihtilâfları konusunda ortaya koyduğu görüş ve tahlilleriyle tanınmış, daha çok Şîa akaidiyle ilgili eserler kaleme almıştır. Bilhassa Şîa'ya yöneltilen tenkitleri cevaplandırmış, İslâm fırkaları arasında karşılıklı anlayış ve barışı yerleştirmeye çalışmıştır.

Eserleri. 1. *el-Mürâca'ât*. En tanınmış eseri olup Ezher Şeyhi Selîm el-Bişrî el-

Mâlikî'ye yazdığı ve onun kendisine gönderdiği mektuplardan oluşmaktadır. Kitapta Ehl-i sünnet ve Şîa'da imâmet meselesi ele alınmış, çeşitli delillerle Şîa anlayışının üstünlüğü ortaya konulmaya çalışılmıştır. Farsça'ya ve Urduca'ya tercüme edilen eserin neşirlerinin başında Âyetullah Murtazâ Âlû Yâsîn'in biyografisi tamamen yer almaktadır (Sayda 1335, 1965; nşr. Hüseyin er-Râzî, Tahrân, ts. [el-Mecmau'l-âlemî li-Ehlil'-beyt]; Tahrân, ts. [Müessesetü'l-Ba'se]; Beyrut 1391/1971). Eserin başka baskıları da yapılmıştır. 2. *el-Fuşûlû'l-mühimme fi te'lîfi'l-ümme*. Ehl-i sünnet ile Şîa arasındaki ihtilâflı meselelerin çözüme kavuşturulması ve ümmetin birliğinin sağlanması amacıyla kaleme alınmıştır (Sayda 1330, 1347; Necef 1967). 3. *Ecvibetü mesâ'ili Mûsâ Cârullah*. Mûsâ Cârullah'ın Şîa âlimlerine yönelttiği Kur'an'ın tahrifi, sahâbenin tekfiri, bedâ, müt'a nikâhı vb. yirmi sorunun cevaplarını içeren bir eserdir (Sayda 1355/1936; Necef 1966). 4. *el-İctihâd fi mukâbili'n-naş (en-Naş ve'l-ictihâd)*. Hz. Ebû Bekir, Ömer, Osman, Âişe, Hâlid b. Velîd, Muâviye b. Ebû Süfyân ve Sünnî âlimlerinin doksan dokuz meselede mevcut nassa karşı ortaya koydukları görüşlerin ve yaptıkları icraatların isabetsizliğinin ileri sürüldüğü bir çalışmadır (Necef 1956, 1964; Sûr 1960; Beyrut 1408/ 1988). Eserin Kum baskısına (1404/1984) Muhammed Sâdık es-Sadr tarafından müellifin biyografisi ilâve edilmiştir. 5. *Ebû Hüreyre*. Bu sahâbiye dair tenkidî bir çalışmadır (Sayda 1365/1946, 1965; Beyrut 1397/1977, 1406/1986). 6. *el-Kelimetü'l-ğarrâ fi tafâzîl'z-Zehrâ*. Hz. Fâtîma hakkında bir risâledir (Sayda 1347; Necef 1967, el-Fuşûlû'l-mühimme ile birlikte). 7. *Fel-sefetü'l-mîşâk ve'l-velâye* (Sayda 1360, 1371, 1941; Necef 1384, 1967). 8. *el-Mecâlisü'l-fâhire fi me'âtîmi'l-'itretî't-tâhire*. 10 Muharrem'de yapılan matem merasimleriyle ilgilidir (Necef 1967). 9. *Kelime havle'r-rû'ye*. Rû'yetullahı özellikle Şîa açısından ele alan bir risâledir (Sayda 1371). 10. *Mesâ'il fıkhiyye* (Necef 1964). 11. *Mesâ'il ahlâkıyye* (Necef 1370). 12. *Mu'el-lifü's-Şî'a fi şadri'l-İslâm* (Necef 1956). 13. *Şebetü'l-esbât fi silsileti'r-ruvât*. Müellifin kendisinden itibaren imamlara ve Hz. Peygamber'e kadar ulaşan hocalarının silsilesini ihtiva eder. 14. *Buğyetü'r-râgîbîn fi silsileti âli Şerefiddîn*. Aile fertlerinden Seyyid Abdullah tarafından neşredilen eserde müellifin biyografisi de yer almaktadır (Beyrut 1991, II, 63-254; basılmış eserlerinin bir listesi için bk. K. Av-

vâd, II, 228-229; bütün eserleri için ayrıca bk. *el-Mürâca'ât*, Murtazâ Âlû Yâsîn'in takdimi, s. 18-21; *el-İctihâd*, M. Sâdık es-Sadr'ın takdimi, s. 32-35; Ahmed Kubeyî, s. 53-69). Abdülhamîd el-Hür *el-İmâmü's-Seyyid Abdülhüseyn Şerefüddîn* adıyla bir eser kaleme almıştır (Ziriklî, III, 279).

BİBLİYOGRAFYA :

Şerefeddin el-Âmilî, *Buğyetü'r-râğûbîn fî silsileti âli Şerefiddîn* (nşr. Seyyid Abdullah), Beyrut 1991, II, 63-254; a.mlf., *el-Mürâca'ât*, Murtazâ Âlû Yâsîn'in takdimi, Beyrut 1391/1971, s. 7-29; a.mlf., *el-İctihâd fî mukâbilî'n-naş*, Beyrut 1408/1988, M. Sâdık es-Sadr'ın takdimi, s. 5-44; Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, III, 194; Âgâ Büzürg-i Tah-rânî, *Tabaķâtü a'lâmî's-Şî'a: Nuķabâ'ü'l-beşer fî'l-karnî'r-râbi' aşer*, Necef 1962, I/3, s. 1080-1088; Abbas Ali, *el-İmâm Şerefüddîn: Huzmetü dav' alâ târîhi'l-fikri'l-İmâmî*, Necef 1968, tür.yer.; K. Avvâd, *Mu'cemü'l-mü'ellifîne'l-İrâkıyyîn*, Bağdad 1969, II, 228-229; Ahmed Kubeyî, *Hayâtü'l-İmâm Şerefüddîn fî sûtûr* (nşr. Hasan Kubeyî), Beyrut 1980, tür.yer.; A'yânü's-Şî'a, VII, 457; Ziriklî, *el-Âlâm* (Fethullah), III, 279; Muhammed Hırzuddîn, *Ma'ârifü'r-ricâl* (nşr. M. Hüseyin Hırzuddîn), Kum 1405, II, 51; Hasan es-Sadr, *Tekmil-etü Emeli'l-Âmil* (nşr. Ahmed el-Hüseynî), Kum 1406, s. 256; Mustafa Kulîzâde, *Şerefüddîn-i Âmilî*, Tahran 1993, tür.yer.; a.mlf., "Şerefüddîn-i Âmilî", *DMT*, IX, 563-565; *Mu'cemü't-türâsi'l-kelâmi*, Kum 1423, I, 183; II, 302; III, 317, 517; IV, 26; V, 82; *Mu'cemü'tabaķâtü'l-mütekellimîn*, Kum 1426, V, 299-304; Hâdî Fazlullah, *Râ'idü'l-fikri'l-ışlâhi es-Seyyid 'Abdülhüseyn Şerefüddîn*, Beyrut, ts. (Müessesetü lzziddîn), tür.yer.; W. Ende, "Şaraf al-Dîn", *EP* (İng.), IX, 314-315.

MUSTAFA ÖZ

ŞEREFEDDİN et-TÜSİ

(bk. TÛSİ, Şerefeddin).

ŞEREFİYE KÜLLİYESİ

Bitlis'te

XVI. yüzyılın ilk yarısında inşa edilen külliye.

Bitlis şehir merkezinde Kışla ve Hasor derelerinin birleştiği yerde kurulmuştur. Kuzey-güney doğrultusunda sıralanan külliye binalarının doğu cephesi dere kenarına ve caddeye, batı cephesi sarp bir şekilde yükselen kayalıklara bakmaktadır. Avluya girişi sağlayan taçkapı üzerindeki kitâbesine göre Bitlis Emîri IV. Şeref Han tarafından 935 (1529) yılında yaptırılan külliye cami, medrese, türbe, imaret ve hamamdan oluşmaktadır. Binalardan cami, türbe ve imaret bir avlu etrafında yer almakta, medrese caminin güneyinde, hamam ise bunların uzağında ana caddede bulunmaktadır. Avluya, caminin son ce-

maat yerinin bir uzantısı şeklinde doğudan dışa taşan giriş ünitesinin güney yüzüne yerleştirilmiş bir taçkapıdan geçilmektedir. Taçkapı dikdörtgen görünüşlü olup düz ve kaval silme ile üç sıralı mukarnaslı ve geometrik geçmeli bordürle çerçevelenmiştir. Bordürde sekizgen ve sekiz köşeli yıldızlardan gelişen geometrik bir düzenleme yer almaktadır. Mukarnas kavsaralı kapı girintisinin köşeleri helezonik yivli silindirik sütunçelerle yumuşatılmıştır. Kavsara iki renkli taşlarla yapılmış üç dilimli bir kemerle kuşatılmış, kavsaranın altında kartuşlar içerisindeki dört bölüm-lü inşa kitâbesi celi sülüs hatla yazılmıştır. Kapı açıklığı üstten düz lentolu olup yarım yıldız şeklinde devam eden bir silme ile çevrelenmiş, lento üzerinde geometrik bezemeler yapılmıştır. Kapıdan kare planlı, üstü kubbe ile örtülü giriş ünitesine geçilmektedir. Bunun batı tarafında ikinci bir kapı caminin son cemaat yerine açılmakta, buradan da avluya ulaşılmaktadır.

Cami. Avlunun güneyinde yer alan cami, düzgün kesme taş malzeme ile inşa edilmiş olup beş bölümlü son cemaat yeri ve enine dikdörtgen planlı harimden meydana gelmekte, kuzey cephesinde iki köşeye kaydırılmış kapılardan harime girilmektedir. Harim mihrap önü kubbeli ve enine üç neflidir. Mihrap önü kubbesi iki nefi kesmekte, güneyden kible duvarına diğer üç yönden pâyelere oturmaktadır. Kible tarafındaki birinci nef köşelerde kubbe, aralarda beşik tonozla, daha geniş tutulmuş ikinci nef beşik tonozlarla, üçüncü nef ikisi köşelerde, ikisi ortada dört kubbe ve aralardaki beşik tonozlarla örtülmüştür. Mihrap önü kubbesi içten tuğlalarla hafif sivri biçimde, dıştan oldukça yüksek silindirik kasnaklı ve basıktır. Harim ve son cemaat yerinin üstü düz dam şeklinde ele alınmıştır. Caminin avluya bakan kuzey cephesinde beş bölümlü son cemaat yeri bulunmaktadır. Doğudan giriş ünitesi, batıdan bir duvarla iki yandan kapatılmış olan son cemaat yerinin sütunlara oturan sivri kemerli açıklıkları mevcuttur. Bölümlerin üzerleri pendentif geçişli kubbe-lerle örtülmüştür. Son cemaat yerinde ortada bir mihrap nişi, bunun iki yanında birer pencere ve köşelerde camiye geçişi sağlayan iki kapı mevcuttur. Mihrap, iki silmeyle çerçevelenmiş dikdörtgen görünüşlü olup yarım daire planlı ve oval kavsaralıdır. Kavsara ortasındaki yarım gülbezek ve köşeliklerdeki ma'kûlî yazılar mihrabı süslemektedir. Kapılar sade dikdörtgen birer açıklıktan ibarettir. Pencere-ler ise birbirine benzer, üstten mukarnasla

sonlanan, köşeleri sütunçeli bir girinti içerisinde dikdörtgen açıklıklıdır. Sütunçe gövdeleri geometrik, başlıkları bitkisel bezemeli olarak yapılmıştır. Caminin batı cephesi sağır olup caddeye bakan doğu cephesi iki katlı üçer pencere ve aralardaki damla motifleriyle, güney cephesi de ortada mihrap çıkıntısı, köşelere yakın doğudaki iki katlı birer pencere ile hareketlendirilmiştir. Doğru cephesindeki alt pencereler dikdörtgen açıklık şeklinde, üsttekiler sivri kemerli, değişik geometrik şekilli taş ajurludur. Aralarındaki damla motiflerinin içleri geometrik yıldız motifleriyle doldurulmuştur. Güney cephesinin ortasındaki mihrap çıkıntısı beş kenarlı olarak dışa yansımakta, bunu üstten yarım piramidal bir külâh örtmektedir. Alt pencereler köşelerden sütunçelerle sınırlanmış, üstten mukarnasla nihayetlenen girinti içerisinde düz lentolu, dikdörtgen açıklıklıdır. Sütunçelerin gövde ve başlıklarıyla lento üzerinde zengin bitkisel ve geometrik süslemeler bulunmaktadır. Doğudaki üst pencere sivri kemer açıklıklı, içeri ajurlu geometrik desenlerle doldurulmuştur. İç mekânda pâyve ve kemerler düzgün kesme taş kaplı, duvarlar, kubbe ve tonozlar sıvalıdır. Beden duvarları günümüzde ahşapla yarıya kadar kaplanmıştır. Mihrap nişi üstten yarım küre kavsaralı ve sıvalıdır. Minber ise ahşaptan olup orijinal değildir; üzerinde çeşitli bitkisel ve geometrik desenler yer almaktadır.

Medrese. Caminin güney tarafında yer almaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturan medresenin doğu kanadı iki katlıdır. Kuzey cephesinin ortasında dışa çıkıntı yapmaya eyvan türü bir taçkapıdan medreseye girilmekte, kapıdan giriş eyvanı vasıtasıyla avluya ulaşılmaktadır. Avlu doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı olup oldukça küçük tutul-

Şerife Camii'nin doğu duvan ile taç kapısının birleştiği kösedan bir detay

